

JOAQUIM CARRERAS I ARTAU

PERE LLUÍS FONT

Agraeixo als organitzadors d'aquest cicle l'oportunitat de presentar, una vegada més, la figura d'un mestre admirat: Joaquim Carreras i Artau, filòsof, pedagog, medievalista eminent i home bo i fidel al país¹. Això em permet, al mateix temps, de tornar a deixar constància pública de la meua gratitud envers el professor que, en tornar jo de França, on havia fet els estudis superiors, em va obrir les portes de la docència universitària i em va distingir amb la seva confiança i fins i tot amb la seva amistat. El vaig conèixer bastant tard, en unes conferències que va fer a la Universitat de Tolosa de Llenguadoc al febrer de 1962, però vaig tenir el privilegi de tractar-lo força durant els sis anys que li quedaven de vida. I tinc com a motiu d'orgull haver-lo substituït, a la seva jubilació, en l'ensenyament de la història de la filosofia antiga a la Universitat de Barcelona durant uns quants anys.

Nascut a Girona el 1894, i gironí de cor tota la vida, Joaquim Carreras i Artau va estudiar filosofia i dret a la Universitat de Barcelona, es va doctorar a la de Madrid amb una tesi sobre Duns Escot, va ser durant quaranta-quatre anys catedràtic de filosofia d'Institut, i durant vint-i-cinc professor (catedràtic a una data massa tardana, el 1951) d'història de la filosofia a la Universitat de Barcelona. Després d'un interès primerenc per la psicologia, es decantà definitivament pels estudis medievals, en estreta col·laboració amb el seu germà Tomàs, i esdevingué una autoritat en aquest camp, especialment pel que fa al lul·lisme i a l'arnaldisme. Membre de l'Institut d'Estudis Catalans el 1944, i de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 1955, el seu prestigi com a medievalista el dugué, el 1964, a la presidència de la Société Internationale pour l'Étude de la Philosophie Médiévale. Morí a Tiana a l'estiu de 1968 als setanta-quatre anys. Aquest podria ser, extremament comprimit, el seu currículum.

1. Aquest text és una represa lliure de dues presentacions anteriors de la figura de Joaquim Carreras i Artau: *Centenari Joaquim Carreras i Artau (1894-1994)* (Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1994) i *Joaquim Carreras i Artau. Semblança biogràfica* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2000).

La imatge que guardo del Dr. Carreras és la del professor respectat i de l'investigador rigorós, ja gran, amb unes ulleres de vidres gruixudíssims, amb un posat més aviat greu, però esbossant de tant en tant un somriure bondadós i ocasionalment una mica irònic, treballador infatigable, sense alts i baixos, de tarannà liberal, modest fins a l'excés. Era un gran savi, en tots dos sentits de la paraula: home de ciència i home de saviesa. Home de ciència, indiscutiblement: en donen testimoni les aproximadament cinc mil pàgines publicades, escrites totes amb la màxima responsabilitat intel·lectual. Però també home de saviesa: un home que n'havia vist de tots els colors i a qui segurament l'ofici d'historiador ajudava a acabar de situar sempre les coses en el seu lloc, donant-los el seu just valor. Un home que va servir el país de la manera que les circumstàncies (més aviat adverses) li ho van permetre, construint pacientment panys de paret de l'edifici col·lectiu amb la seva docència a l'Institut i a la Universitat i amb la investigació del nostre passat cultural. Era catòlic i catalanista, una doble condició que no sempre li va fer la vida fàcil: abans de la Guerra Civil, per catòlic; i després, per catalanista. Els amics a vegades ajuden a circumscriure un personatge: entre els seus amics més entranyables hi havia (a part del seu germà Tomàs, quinze anys més gran que ell, i del seu sogre, Eduard Fontserè, persones en relació amb les quals l'amistat s'afegia al parentiu i estava tenyida de veneració) Lluís Pericot, Josep M. Batista i Roca i Francesc Mirabent.

A la Universitat, els darrers anys, a part d'un curs monogràfic de doctorat, explicava la història de la filosofia antiga i la història de la pedagogia. Havia cedit generosament a un deixeble seu (Lluís Cuéllar) l'ensenyament de la història de la filosofia medieval. I s'havia descarregat també de la història de la filosofia moderna, però per una raó extraacadèmica. L'anècdota, recollida dels seus propis llavis, il·lustra bé el seu caràcter: malgrat la seva tímidesa, o potser per això, sabia el que és la dignitat. Resulta que un bon dia, cap al començament dels anys seixanta, va ser cridat a capítol per l'ordinari del lloc, el Dr. Gregorio Modrego, anomenat aleshores *arzobispo-obispo* (perquè era bisbe de Barcelona i arquebisbe a títol personal), que li va retreure, a ell que era un catòlic de pedra picada, d'explicar la filosofia de Kant en les seves classes. El Dr. Carreras li va respondre que això formava part de la seva feina de professor d'història de la filosofia. Però, en contestar-li l'autoritat eclesiàstica que «tant se val: Kant és un autor poc recomanable», es va acomiadar dient que ja buscaria un clergue perquè expliqués la filosofia moderna. I així ho va fer. Només que aquest clergue, un jesuïta poc convencional, en comptes d'explicar Kant va començar a explicar Hegel, que en aquell moment interessava als alumnes sobretot com a avantsala de Marx. Això és el que hi va guanyar l'*arzobispo-obispo*.

Joaquim Carreras tenia una cultura vastíssima. Abans recordava que havia fet paral·lelament els estudis de filosofia i de dret, com era bastant habitual aleshores en els joves que s'interessaven per la filosofia. Això els donava una àmplia base cultural i alhora un punt d'aterratge en la realitat concreta. Dues coses que lamentablement ara s'han perdut a causa del desprestigi de la cultura general i de la dèria per l'especialització prematura. Estava ben preparat en llengües: per exemple, havia fet traduccions de l'alemany i ell mateix es redactava els textos que havien de ser publicats en llatí. Per fer-se una idea de l'amplitud dels seus interessos culturals, basta fer una ullada a la seva bibliografia: les seves publicacions, si bé són majoritàriament de tema medieval, cobreixen totes les branques i totes les èpoques de la filosofia. I no s'acaben amb la filosofia: també hi ha treballs de psicologia, de pedagogia i de dret. La seva història de la filosofia medieval és tan contextualitzada que esdevé, de fet, una història de la cultura medieval. I basta veure els suplementos, redactats per encàrrec, del «Diccionari Espasa» per adonar-se del seu coneixement del pensament contemporani.

Era un home de conviccions profundes, però no va pretendre mai tenir una filosofia personal gaire original. Si era especialista en Duns Escot, en Ramon Llull o en Arnau de Vilanova, o si va escriure manuals de filosofia aristotèlicotomista per al batxillerat (tal com era obligat), això no significa pas que fos escotista, lul·lià, arnaldià o tomista. Simplement, es retrobava, al marge de tota polèmica, en la tradició de la metafísica espiritualista i de l'humanisme cristià. De formació tradicional, fou un esperit obert, més aviat eclèctic, en tot cas no doctrinari, que es malfiava de tots els dogmatismes, fossin medievals o moderns. La tasca d'historiador el duia naturalment a relativitzar el valor de les doctrines (una relativització que al capdavall, com insinuava abans, potser és inseparable de tota autèntica saviesa).

Feta aquesta evocació general, voldria centrar-me ara en dos aspectes del seu perfil professional i intel·lectual: el professor i el medievalista.

Primer, el professor. Era un gran pedagog, un ensenyant vocacional. Tots els seus antics alumnes, tant de l'institut com de la universitat, estan d'acord a subratllar-ne l'extraordinària competència, la bondat exquisida, la preparació minuciosa d'unes classes ordenades i metòdiques, l'honestetat intel·lectual, la discreció i la modèstia, la sobrietat d'un discurs sense retòrica, la voluntat de formar intel·lectualment i moralment. Moralment, no per la via doctrinària, sinó per la de l'exemplaritat personal. Ningú no dirà que era un professor «divertit», però tothom reconeix que sabia atenuar la serietat amb la ironia i amanir la doctrina amb anècdotes, sense deixar de pensar que una bona formació comporta una gimnàstica mental a vegades fins i tot enèrgica. Amb els seus manuals i les seves classes,

unes quantes generacions de batxillers catalans van tenir el primer, i per a molts l'únic, contacte amb la filosofia. I més d'un reconeixerà que li deu el desvetllament de la seva vocació filosòfica.

Els darrers vint-i-cinc anys va alternar les classes de l'institut amb les de la universitat. Al començament dels anys vint havia estat un parell de cursos ajudant de Jaume Serra Húnter a la càtedra d'història de la filosofia. I abans de decidir-se definitivament pels estudis medievals, havia fet un intent d'accedir a la càtedra de psicologia el 1923 a la mort de Cosme Parpal. Havia col·laborat ja amb el psicòleg belga Georges Dwelshauvers en el Laboratori de Psicologia Experimental creat per la Mancomunitat, i era sens dubte un bon candidat, però una circumstància aliena als seus mèrits no li va ser favorable. La situació de la psicologia a la Universitat de Barcelona se n'havia de ressentir durant més de trenta anys. En compensació, el país va guanyar un gran medievalista (o potser dos, atès que la dedicació conjunta i definitiva de tots dos germans a la medievalística va ser, com veurem, iniciativa de Joaquim). Malgrat tot, fins al final de la dècada va continuar escrivint articles i traduint llibres de psicologia. I pot ser considerat com un dels introductors de la psicologia científica a Catalunya, després de Ramon Turró i al costat d'homes com l'esmentat Dwelshauvers, Emili Mira, Alexandre Galí o el jesuïta Ferran M. Palmés.

Fora d'això, la seva dedicació ininterrompuda a la universitat comença el 1939 com a professor de pedagogia i d'història de la pedagogia, però sobretot d'història de la filosofia.

Pedagog nat, sempre li havia interessat la pedagogia des del punt de vista pràctic, però ara s'hi sumarà l'interès teòric i sobretot històric. Li agradava subratllar el vessant pedagògic dels filòsofs. I els catalans s'hi presten bé: Llull, Sibiuda, Vives i Balmes, les quatre figures més destacades de la filosofia catalana, tenen una dimensió pedagògica innegable, ni que sigui només per la seva voluntat d'arribar a un públic més ampli que el dels lectors de filosofia. En això Joaquim Carreras continuava una línia iniciada per Joaquim Xirau abans de la guerra.

Però el paper principal, el va fer a la Secció de Filosofia. Aquí esdevé una figura central, que recapitula en certa manera tota la història de la filosofia universitària a Catalunya en els dos primers terços del segle, des dels primers professors de la nova Secció de Filosofia creada el 1912 (que van ser els seus mestres), el seu germà Tomàs i Jaume Serra Húnter, fins a la recepció apressada de la filosofia contemporània en els anys seixanta, just quan a Joaquim Carreras li arriba l'hora de jubilar-se. Va ser un gran professor universitari i al mateix temps un gran investigador, en el sentit més actual del terme. Naturalment, sense projectes finançats. I sense que la passió per la investigació portés mai perjudici a la qualitat de la docència, ans al contrari.

La menció de la investigació em porta a parlar del medievalista. En aquest terreny Joaquim Carreras va esdevenir un nom amb projecció internacional, fins al punt de rebre dels seus col·legues, com ja he recordat, el reconeixement màxim, en ser elegit el 1964 president de la societat internacional que els aplega.

No sóc pas jo la persona més qualificada per fer el balanç d'aquesta importantíssima dimensió de la seva obra. Però, com que és obligat de destacar-la, em deixaré guiar per la mà experta del P. Miquel Batllori, que li va dedicar un estudi el 1964 en ocasió de la jubilació².

Deia abans que Joaquim Carreras havia convertit la història de la filosofia medieval en una autèntica història de la cultura medieval. Dit altrament, és un medievalista en tota la seva amplitud i no només un historiador de la filosofia medieval, perquè s'interessa per tots els camps de la cultura i de la societat medievals, sobretot en les terres catalanes, encara que sempre en una perspectiva europea.

Abans recordava també que s'havia estrenat amb una tesi doctoral sobre Duns Escot, una tesi encara més aviat doctrinal, patrocinada pel professor Bonilla y San Martín, l'iniciador de la *Historia de la filosofía española* que més endavant continuarien els germans Carreras. Aquest primer treball, com altres que seguiran sobre el mateix tema té ja una gran amplitud de visió, perquè entén l'escotisme com el darrer avatar de l'augustinisme medieval i li serveix de clau interpretativa de tota l'edat mitjana. Una orientació doctrinal semblant tenen també els seus primers estudis sobre filòsofs hispànics del Renaixement, especialment sobre Suárez.

El canvi cap a una orientació més «historicista» es produeix cap al 1929, quan comença la preparació de la seva gran obra de maduresa, la monumental *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*, escrita en col·laboració amb el seu germà Tomàs. Ell mateix n'explica l'origen en el discurs de recepció a l'Acadèmia de Bones Lletres, el 1955, en què fa la semblança del seu germà, a qui succeeix en aquesta docta corporació. Tradueixo del castellà: «Jo vaig contribuir no poc a atreure'l a aquest camí. [...] Jo el vaig fer decidir a optar al segon dels importants premis oferts pel vescomte d'Eza als continuadors de la *Historia de la filosofía española* iniciada per don Adolfo Bonilla y San Martín per encàrrec de don Marcelino Menéndez y Pelayo i interrompuda en arribar al segle XII. Fruit d'aquesta decisió va ser l'obra d'ambdós *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*, que va obtenir efectivament el premi Moret i va ser publicada per l'Asociación Española para el Progreso de las Ciencias,

2. M. BATLLORI, «Joaquim Carreras i Artau, medievalista», *Anuario de Estudios Medievales*, 2 (1965); reproduït a *Galeria de personatges. De Benedetto Croce a Jaume Vicens i Vives*, Barcelona: Vicens Vives, 1975.

a la qual el fundador havia confiat l'atorgament i l'administració dels premis.»³

L'obra havia estat començada per Bonilla el 1908 i, si bé aquest no va morir fins al 1926, havia quedat aturada en el segon volum, publicat per ell mateix el 1911. El primer dels dos volums dels germans Carreras, acabat el 1935, va veure la llum amb quatre anys de retard, amb l'estigma infamant de «año de la victoria» estampat a la coberta. El segon, que porta data de 1943, no sortirà en realitat abans de 1947.

Tomàs i Joaquim Carreras respecten substancialment el pla traçat per Bonilla, però seguint-lo amb molta llibertat i sobretot amb un criteri ben diferent. L'obra de Bonilla, inspirada per Menéndez y Pelayo, volia ser una confirmació de les tesis d'aquest sobre la *ciencia española*. Els germans Carreras trenquen aquesta orientació de nacionalisme cultural espanyol (i també el prejudici literari de Bonilla) en favor d'un enfocament europeu, presentant la filosofia hispànica de l'època com una aportació a la filosofia europea, que és el seu context natural. Així ho diuen en l'«Advertencia preliminar», escrita el 1935, però que no va ser modificada malgrat la data d'aparició de l'obra. Tradueixo també del castellà: «En efecte, mentre el pla Bonilla es desenvolupa a partir d'un suposat paral·lelisme entre les produccions literàries i les manifestacions de l'activitat filosòfica, en la qual cosa es transparenta l'intent d'explicar aquesta activitat fent atenció preferentment a factors nacionals, els autors estimen que la filosofia cristiana a Espanya durant els segles esmentats es troba condicionada sobretot per les circumstàncies de la vida i el pensament europeus i ha de ser explicada, per tant, més que com una explosió del geni nacional, com la singular aportació dels pobles hispànics a la filosofia general d'Europa en aquesta època.»

Aquest nou enfocament els permet de descobrir autors i tendències que una orientació espanyolista potser no hauria percebut i, a més, té com a resultat, sense proposar-s'ho, mostrar que la filosofia hispànica del període estudiat és fonamentalment filosofia catalana, amb la figura excepcional de Ramon Llull. Llull i la tradició lul·lista ompliran les dues terceres parts de l'obra (més de vuit-centes pàgines sobre mil tres-centes cinquanta). Si hi afegim les pàgines dedicades a Arnau de Vilanova, a Sibiuda i als altres pensadors catalans, la filosofia catalana n'ocupa ben bé les tres quartes parts. En realitat, aquests dos volums són un gran monument a la filosofia catalana medieval, especialment a Ramon Llull i al lul·lisme.

3. *Relaciones de Arnau de Vilanova con los reyes de la casa de Aragón. Discurso leído el día 12 de junio de 1955 en la recepción pública del Dr. D. Joaquín Carreras Artau en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona y contestación del académico numerario D. J. Ernesto Martínez Ferrando*, Barcelona: RABLB, 1955, p. 10-11.

En l'esmentat discurs de recepció a l'Acadèmia de Bones Lletres, Joaquim Carreras indica quina és la part de cada un dels dos germans en la redacció de l'obra. Tomàs es va reservar l'exposició del pensament de Llull, que ocupa més de la meitat del primer volum, i un parell de capítols del segon: el capítol sobre Sibiuda i el capítol sobre el lul·lisme contemporani (a part d'uns paràgrafs sobre el lul·lista alemany protestant J. H. Alsted). Joaquim és l'autor de tota la resta: en el primer volum s'ocupa de l'ambient cultural, de les diverses escoles medievals (tomisme, escotisme, nominalisme) i dels centres de cultura (universitats, biblioteques, etc.), i fa l'exposició del pensament d'Arnau de Vilanova i d'altres autors del segle XIII; i el segon volum és gairebé íntegrament de la seva ploma (excepte els dos capítols esmentats sobre Sibiuda i sobre el lul·lisme contemporani). Aquest segon volum conté, a més de l'exposició de la filosofia en els segles XIV i XV (incloses les tendències humanistes prerenaixentistes i del primer Renaixement), un extens «Esbozo de una historia del lulismo», que és, com ha escrit Miquel Batllori, «la primera història científica del lul·lisme»⁴. Aquesta obra cabdal, i encara ara imprescindible, dels germans Carreras va contribuir de manera important que els estudis lul·lians passessin a ser considerats com una branca internacionalment homologada dels estudis medievals⁵.

Tots els altres estudis medievals anteriors i posteriors de Joaquim Carreras es poden referir a aquest *magnum opus*. Els anteriors, que hi seran incorporats, com a preparació; i els posteriors, com a prolongació en forma d'aprofundiment, revisió, posada al dia, nou enfocament o divulgació, en ocasió de conferències, congressos, aniversaris, edicions de textos, etc.

Pel que fa als estudis lul·lians, Joaquim Carreras els va posar a l'abast d'un públic més ampli en les introduccions que va redactar per a l'edició de les *Obres essencials* de Ramon Llull⁶. Però, després de la publicació de la *Historia de la filosofía española*, les seves recerques es van centrar més en Arnau de Vilanova. Ell mateix diu, en el ja diverses vegades citat discurs de recepció a l'Acadèmia de Bones Lletres, que a partir del 1945 ha dut a terme sobre aquest autor «treballs metòdics de més abast, que inclouen des de la biobibliografia i la investigació historicodoctrinal fins a la publicació de textos inèdits»⁷.

4. Cf. RAMON LLULL, *Obres essencials*, v. 2, Barcelona: Selecta, 1960, p. 1.363.

5. N'hi ha una edició facsímil recent, amb estudis preliminars de Pere Lluís Font, Jaume Mensa, Jaume de Puig i Josep M. Ruiz Simon: TOMÀS CARRERAS I ARTAU / JOAQUIM CARRERAS I ARTAU, *Història de la filosofía española. Filosofía del segle XIII al XV*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans / Girona: Diputació de Girona, 2001.

6. RAMON LLULL, *Obres essencials*, 2 v. Barcelona: Selecta, 1957-1960. La modèstia de J. Carreras va fer que suprimís el seu nom d'un dels estudis introductoris («L'obra i el pensament de Ramon Llull»), preparat en col·laboració amb el seu germà Tomàs.

7. *Relaciones de Arnau de Vilanova...*, p. 16.

En particular, en dos importants pròlegs per als dos volums d'*Obres catalanes* d'Arnau, editats per Batllori el 1947⁸, Joaquim Carreras va molt més enllà del contingut de la *Historia de la filosofía española*, i al mateix temps dóna també a les recerques arnaldianes una difusió més àmplia. I en treballs posteriors fa aportacions importants sobre qüestions tan diferents com la pàtria d'Arnau (refutant de manera convincent els intents d'afirmar la seva procedència occitana), les seves relacions amb els reis de la corona catalanoaragonesa, el seu antiescolasticisme o les seves fonts orientals. I, a part de l'edició de diversos textos menors, encarrila la gran edició dels *Scripta spiritualia* en el *Corpus philosophorum medii aevi*, sota els auspicis de la Union Académique Internationale. La malaltia i la mort li van impedir de donar la darrera mà (la hi donarà el P. Batllori) al primer volum, que sortí a la llum el 1971⁹, i de deixar-nos la gran obra de síntesi sobre Arnau de Vilanova, que ell com ningú estava en condicions d'escriure.

Però no voldria acabar aquesta presentació de l'obra de Joaquim Carreras i Artau sense referir-me a un altre camp de les seves recerques, no tan central ni tan conegut, però pel qual ell s'interessarà força a partir de la dècada dels 50. Em refereixo als seus estudis sobre el pensament català del vuit-cents, especialment sobre Balmaes, Martí d'Eixalà i Llorens i Barba.

Aquests tres autors comparteixen la doctrina del sentit comú, si bé quan es parla de la filosofia que porta aquest nom es pensa sobretot en els dos darrers, que incorporen també al seu pensament, recollint-la de l'ambient romàntic de l'època, la teoria herderiana del *Volksgeist*. Martí ho fa en una exposició, malauradament perduda, el 1837 a l'Acadèmia de Bones Lletres, i Llorens, en la coneguda «Oración inaugural» del curs universitari 1854-1855¹⁰. Malgrat que Llorens literalment refereix, en un passatge del final del discurs, aquesta teoria de l'esperit del poble a Espanya, la importància que dóna a la llengua fa que els homes de la Renaixença la referissin a Catalunya, hi veiessin expressades les seves aspiracions i s'hi sentissin identificats.

Si recordo això, és per subratllar la lucidesa del judici de Joaquim Carreras sobre els filòsofs del sentit comú. Els reconeix el mèrit d'haver donat base filosòfica i impuls a la Renaixença; d'haver sabut fer de la filosofia l'eix vertebrador de la cultura catalana, amb diverses ramificacions que parteixen de Martí d'Eixalà (la pròpiament filosòfica, amb Llorens; la jurídica, amb Duran i Bas; la literària, amb Milà i Fonta-

8. ARNAU DE VILANOVA, *Obres catalanes*, 2 v., Barcelona: Barcino, «Els Nostres Clàssics», 1947.

9. ARNALDI DE VILANOVA *scripta spiritualia*, I. *Expositio super Apocalypsi*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1971.

10. FRANCISCO JAVIER LLORENS Y BARBA, *Lecciones de filosofía*, v. 3, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1920, p. 441 ss.

nals); d'haver estat uns autèntics mestres en la formació intel·lectual i moral, amb una gran irradiació; d'haver introduït una filosofia europea, l'escocesa, que s'avé amb la nostra tradició, per substituir l'escolàstica morta; i d'haver sabut fer escola.

Però, al costat d'aquests mèrits, és conscient de les seves limitacions: la filosofia del sentit comú és una filosofia de poca volada teòrica, i els seus cultivadors són poc originals en relació amb les seves fonts europees. Si, malgrat això, aquesta filosofia va tenir tant d'èxit, pensa Carreras que és fonamentalment pel seu caràcter modern però alhora conservador, que no posa en qüestió la metafísica espiritualista tradicional.

I, a continuació, es pregunta si pot ser considerada com a filosofia nacional de Catalunya. La resposta és negativa, malgrat que així ho desitjaven sens dubte Martí d'Eixalà i Llorens i Barba, i que així ho admetria a la seva manera Menéndez y Pelayo, que havia estat deixeble de Llorens a la Universitat de Barcelona. En aquest punt Carreras coincideix amb els noucentistes, bé que sense compartir la dura condemna que en fan aquests. Pensa que la filosofia del sentit comú va fer el seu paper, però que els temps han canviat. «Vist ara el moviment a un segle de distància o gairebé» —diu en un text pòstum que jo vaig tenir el plaer d'editar¹¹, «l'afirmació [fer-ne la filosofia nacional de Catalunya] sembla una mica agosarada. He reconegut per endavant que la filosofia dels nostres universitaris del segle XIX teoritzà a meravella el fet cultural de la nostra Renaixença i li donà consistència i impuls. Però d'aquí a proclamar-la 'la nostra filosofia nacional' hi va un abisme. Això suposaria l'estancament de Catalunya en un determinat moment de la seva història. Àdhuc situant-nos en la mateixa posició que Llorens, haurem d'admetre que una nació és un organisme viu en constant evolució vers noves etapes, en cada una de les quals la filosofia ha de complir la seva missió d'estimular la tasca de creació espiritual i d'integrar les noves formes de cultura. Si no hagüés d'escandalitzar ningú, diria que a temps nous escau una filosofia nova, tal volta lligada amb l'anterior per un sentit de tradició que porti a recollir-ne les principals directrius, però així mateix oberta als nous problemes i afanyosa de solucions més afinades. Una tradició, si vol ésser vivent i perdurar, ha de renovar-se constantment. De fet, la filosofia del sentit comú perdé vigència a Catalunya amb el canvi de segle. L'adveniment del catalanisme polític, pletòric

11. «Un text inèdit de Joaquim Carreras i Artau. *La filosofia escocesa a Catalunya*», a: *Centenari Joaquim Carreras i Artau (1894-1994)*, p. 15 ss. (el passatge citat es troba a la p. 29). És la lliçó inaugural del curs 1958-1959 a la Societat Catalana d'Estudis Històrics, conservada en el fons manuscrit «Joaquim Carreras i Artau» de la Biblioteca de Catalunya. Anys després en publicarà una versió castellana edulcorada: *La filosofía universitaria en Cataluña durante el segundo tercio del siglo XIX*, Barcelona: CSIC, 1964.

d'energies i entusiasmes, creà les noves condicions que preparaven la seva substitució. El moment era propici a una filosofia ambiciosa i de gran volada.»

Com es pot veure, a més de raons historicosociològiques, Carreras invoca també raons teòriques: la filosofia del sentit comú és una filosofia en to menor, mancada d'alè intel·lectual. I fa una crítica velada als seus mestres, el seu germà Tomàs i Jaume Serra Húnter, i al seu company i amic íntim, Francesc Mirabent, que es tenien per continuadors de la filosofia del sentit comú sense prou consciència de les limitacions d'aquesta i del canvi dels temps.

Vol dir això que, com feien els noucentistes, cal girar els ulls cap a Ramon Llull, «el pensador més universal que ha produït el nostre poble»? En certa manera sí, però només en certa manera. No es tracta pas de fer revivre el lul·lisme doctrinal, com volia per exemple Salvador Bové, sinó d'imitar Llull en la seva embranzida teòrica. Des d'aquest punt de vista, el contrast entre la filosofia de Llull i la del sentit comú no pot ser més viu: és la diferència entre tenir ambició intel·lectual i no tenir-ne. I, tot recordant allò del seny i la rauxa de «l'amic Vicens», Carreras conclou que no hem de renunciar ni al primer ni a la segona. Vet aquí com aquest home mesurat i malfiat envers les grans construccions doctrinals, reivindica també la rauxa intel·lectual en una mena de coratjós *sapere aude*. I vet aquí perquè aquesta temàtica vuitcentista, en certa manera secundària en l'obra de Joaquim Carreras, completa la seva semblança intel·lectual.

M'agrada acabar amb aquesta discreta reivindicació de la rauxa intel·lectual per part d'un home mesurat i suspicax, que més aviat ha de ser considerat un bon representant del seny. Perquè qui reivindica una mica de rauxa en nom del seny mateix acredita posseir en grau eminent el costat millor d'aquest, sense posseir-ne el costat esterilitzador. També en això Joaquim Carreras és un mestre. I aquesta és una altra raó per recordar-lo, ara precisament que en tenim tan pocs, de mestres, tot i tenir tants professors.

Indicacions bibliogràfiques

L'inventari més complet (si bé amb tota probabilitat no exhaustiu) actualment disponible dels escrits publicats per Joaquim Carreras i Artau és el que vaig incloure a *Centenari Joaquim Carreras i Artau (1894-1994)*. D'altra banda, tenim l'inventari, fet per la seva filla, dels documents que integren el seu llegat manuscrit i que es troben a la Biblioteca de Catalunya (vegeu *infra*). Em limito aquí a donar una selecció de les seves publicacions més representatives (en ordre cronològic) i d'alguns estudis sobre la seva obra.

A) ESCRITS DE JOAQUIM CARRERAS I ARTAU:

Doctrinas de Francisco Suárez acerca del derecho de gentes y del derecho natural [1917], Girona: Tip. Carreras, 1921.

Ensayo sobre el voluntarismo de J. Duns Scot (Una contribución a la historia de la filosofía medieval) [tesi doctoral de filosofia], Girona: Tip. Carreras, 1923.

«La doctrina de los universales en Juan Duns Scot (Una contribución a la historia de la lógica en el siglo XIII)» [1928], *Archivo Ibero-Americano*, XXXIV (1931); tiratge a part, Vic: Editorial Seráfica, 1931.

«Una aportació a la història dels orígens doctrinals del lul·lisme», *Estudios Franciscans*, XLVI [*Miscel·lània lul·liana*] (1934).

«La llibreria d'Arnau de Vilanova», *Analecta Sacra Tarraconensia*, XI [*Miscel·lània Finkel*] (1935).

«Les obres teològiques d'Arnau de Vilanova», *Analecta Sacra Tarraconensia*, XII [*Homenatge a Antoni Rubió i Lluch*] (1936).

Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV [en col·laboració amb el seu germà Tomàs], v. I, Madrid: Asociación Española para el Progreso de las Ciencias, 1939; v. II, ibíd., 1943.

De Ramón Llull a los modernos ensayos de una lengua universal [llició inaugural dels Cursos de Verano de 1946 a Ripoll], Barcelona: CSIC, 1946.

Pròleg a ARNAU DE VILANOVA, *Obres catalanes, I. Escrits religiosos*, Barcelona: Barcino, «Els Nostres Clàssics», 1947.

Pròleg a ARNAU DE VILANOVA, *Obres catalanes, II. Escrits mèdics*, Barcelona: Barcino, «Els Nostres Clàssics», 1947.

«La patria y la familia de Arnaldo de Vilanova (a propósito de un libro reciente)» [en col·laboració amb M. Batllori], *Analecta Sacra Tarraconensia*, XX (1947).

«El lul·lisme de Juan de Herrera, l'arquitecte de l'Escorial», a *Miscel·lània Puig i Cadafalch*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1947.

L'epistolari d'Arnau de Vilanova, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1950.

Relaciones de Arnau de Vilanova con los reyes de la casa de Aragón [discurs de recepció a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona], Barcelona: RABLB, 1955.

- «La formación filosófica de Menéndez y Pelayo», a *Conferencias pronunciadas con motivo del centenario de Marcelino Menéndez y Pelayo*, Universitat de Barcelona, 1955.
- «La ética de Ramón Llull y el lulismo» [en col·laboració amb el seu germà Tomàs], *Estudios Lulianos*, I (1957).
- «Introducció biogràfica», a RAMON LLULL, *Obres essencials*, v. 1, Barcelona: Selecta, 1957.
- «L'obra i el pensament de Ramon Llull» [en col·laboració amb el seu germà Tomàs], *ibíd.*
- «El lul·lisme», *ibíd.*
- Apports hispaniques à la philosophie chrétienne d'Occident* [en col·laboració amb Joan Tusquets], Lovaina-París: Nauwelaerts, 1962.
- La filosofía universitaria en Cataluña durante el segundo tercio del siglo XIX*, Barcelona: CSIC, 1964.
- «La filosofía escocesa a Catalunya» [llició inaugural del curs 1958-1959 a la Societat Catalana d'Estudis Històrics], a P. LLUÍS FONT, *Centenari Joaquim Carreras i Artau (1894-1994)*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1994.

B) ESCRITS SOBRE JOAQUIM CARRERAS I ARTAU:

- AA. DD., *Convivium*, núm. 17-18 (1964) [Homenatge a Joaquim Carreras i Artau].
- AA. DD., *Perspectivas Pedagógicas*, IV, núm. 13-15 (1964): *Homenaje al Dr. Joaquín Carreras Artau*.
- AA. DD., *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XIX (1968-1969): *Joaquín Carreras Artau, in memoriam*.
- BATLLORI, M., «Joaquim Carreras i Artau, medievalista», *Anuario de Estudios Medievales*, 2 (1965); reproduït a *Galeria de personatges. De Benedetto Croce a Jaume Vicens i Vives*, Barcelona: Vicens Vives, 1975.
- CARRERAS FONTSERÈ, C., *Arxiu Joaquim Carreras i Artau*, Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 2000.
- DÍAZ DÍAZ, G., «Carreras Artau, Joaquín», a *Hombres y documentos de la filosofía española*, II, Madrid: CSIC, 1983.
- GUY, A., *Les philosophes espagnols d'hier et d'aujourd'hui*, 2 v., Tolosa de Llenguadoc: Privat, 1956 [un capítol].
- LLUÍS FONT, P., *Centenari Joaquim Carreras i Artau (1894-1994)*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1994.